

Ε. Δακορώνια, Εκπομπές και περιβαλλοντική ζημία από λειτουργία επιχείρησης με άδεια της αρχής (Σχέση των ΑΚ 1003, 914)

Ευγενίας Δακορώνια, Δικηγόρου, Δ.Ν., Λέκτορα Παν/μίου Αθηνών

Το θεμιτό κατ' ΑΚ 1003 των εκπομπών που προέρχονται από επιχείρηση που λειτουργεί σε περιοχή βιομηχανική με άδεια της αρχής και η δυνατότητα αποκατάστασης της ζημίας που προκαλείται στο περιβάλλον από τις εκπομπές αυτές (σχέση των ΑΚ 1003, 914). Αντιμετώπιση του προβλήματος από τη νομολογία.

Η λήψη των κατάλληλων μέτρων πρόνοιας και ασφάλειας κριτήριο για την οριοθέτηση της έννοιας του συνήθους των εκπομπών κατ' ΑΚ 1003.

Δικαστική προστασία κατά μη συνήθων εκπομπών.

Πρόταση για εφαρμογή της αρχής της αποζημίωσης της θυσίας και στην περίπτωση πρόκλησης ζημίας από συνήθεις εκπομπές.

Ι. Το πρόβλημα και η αντιμετώπισή του από τη νομολογία

Αντικείμενο του παρόντος άρθρου είναι η σχέση της ΑΚ 1003 με την ΑΚ 914. Πιο συγκεκριμένα θα γίνει προσπάθεια να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αν είναι θεμιτές κατ' ΑΚ 1003 εκπομπές που προέρχονται από επιχείρηση¹ που λειτουργεί σε περιοχή βιομηχανική με άδεια της αρχής και αν είναι δυνατή η αποζημίωση της ζημίας που προκαλείται στο περιβάλλον από τις εκπομπές αυτές. Το θέμα απασχόλησε ήδη τα ελληνικά δικαστήρια με το εξής ιστορικό:

Ο ενάγων-εκκαλών τύγχανε από 30ετίας περίπου κατά κύριο επάγγελμα μελισσοκόμος, διατηρώντας στην κυριότητα, νομή και κατοχή του 80 ευρωπαϊκές κυψέλες τοποθετημένες ανέκαθεν στη θέση Λάκκα Οσίου Λουκά περιοχής Κυριακίου κατά τη χειμερινή περίοδο και στην ορεινή περιοχή Κυριακίου κατά τη θερινή περίοδο.

Δυνάμει της από 27.8.1960 σύμβασης που συνάφθηκε μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της εταιρίας Αλουμινίου (που κυρώθηκε με το ΝΔ 4110/1960), χορηγήθηκε στην εναγομένη η άδεια λειτουργίας εργοστασίου παραγωγής και κατασκευής Αλουμίνας και αλουμινίου και η εμπορία τους σε οποιαδήποτε χώρα. Το εν λόγω εργοστάσιο άρχισε να λειτουργεί κατά το έτος 1967, 1968 και από τη λειτουργία του εξέπεμπε αναθυμιάσεις φθορίου, από τις οποίες μολύνθηκαν

τα άνθη, τα φυτά και τα δένδρα σε ακτίνα 20 χ/τρων από τις εγκαταστάσεις της εναγομένης με άμεσο αποτέλεσμα να παρατηρηθεί σε ολόκληρη την περιοχή θνησιμότητα των μελισσών από τις αρχές του έτους 1969.

Ο ενάγων ισχυρίστηκε ότι η εκπομπή των αναθυμιάσεων του φθορίου και τα εντεύθεν επιβλαβή αποτελέσματα οφείλονται στο γεγονός ότι τα καταστατικά όργανα της εναγομένης και οι προστηθέντες από αυτήν στην επεξεργασία του βωξίτη και στην επίβλεψη της επεξεργασίας αυτής, ενεργούντες στο πλαίσιο των καθηκόντων που τους είχαν ανατεθεί, αν και γνώριζαν ότι εκπέμπεται φθόριο σε ακτίνα 20 χ/τρων γύρω από το εργοστάσιο, το οποίο είναι επικίνδυνο για τους ανθρώπους, τα ζώα και τα φυτά, παρέλειψαν να λάβουν τα ενδεδειγμένα και δυνάμενα να ληφθούν μέτρα προς αποτροπή ζημιών στην υγεία και περιουσία των περιοίκων και να εμποδίσουν την προς το φυσικό περιβάλλον εκπομπή του φθορίου με την τοποθέτηση σε κατάλληλες θέσεις φθοριοσυλλεκτήρων, με αποτέλεσμα να υποστούν οι μέλισσες του ενάγοντος βιομηχανική φθορίωση και να πεθάνουν, να υποστεί δε εκείνος ζημία.

Το Εφετείο Αθηνών με την απόφαση 10668/ 19842 έκρινε ότι η ευθύνη από αδίκημα δεν αίρεται από το γεγονός ότι ο ζημιώσας ασκεί βιομηχανία που λειτουργεί βάσει ειδικού νόμου και για την οποία τηρήθηκαν όλοι οι προβλεπόμενοι από τις οικείες διατάξεις για την ίδρυση βιομηχανικών εγκαταστάσεων όροι, εφόσον προκύπτει αμέλεια, υπό την έννοια ότι παραλείφθηκε η από τις περιστάσεις ενδεικνυόμενη ενέργεια, η παράλειψη δε αυτή έχει ως αποτέλεσμα τη ζημία.

Τέλος, πάντα κατά την ίδια ως άνω απόφαση «η εφαρμογή του άρθρου 914 του ΑΚ, δεν παρακωλύεται εν συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 1003 του ΑΚ, κατά το οποίον ο κύριος του ακινήτου και συνεπώς ο χρησιμοποιών τούτο υποχρεούται να ανέχεται την εκπομπήν καπνού, αιθάλης, αναθυμιάσεων, θερμότητας, θορύβου ή άλλας παρομοίας επενεργείας προερχομένης εξ άλλου ακινήτου και αν έτι εκ των τοιούτων επενεργειών παραβλάπτεται ουσιωδώς η χρήσις του ιδίου αυτού ακινήτου, εφ' όσον αύται προέρχονται εκ χρήσεως συνήθους δι' ακίνητα του βλάπτοντος κτήματος, εάν υφίσταται αμέλεια του κυρίου του βλάπτοντος ακινήτου ή των παρ' αυτού προστηθέντων, περί την λήψιν προσθέτου εκ του υπαγορευομένου εκ των πραγμάτων προσφόρου διά την αποτροπήν της ζημίας μέτρου, διότι εν τοιαύτη περιπτώσει το γενεσιουργόν αίτιον της ζημίας είναι η υπαιτιότης και ουχί η εκπομπή των επενεργειών των προερχομένων εκ του βλάπτοντος ακινήτου»³. Το Εφετείο Αθηνών με την απόφασή του αυτή φαίνεται δηλ. να υιοθετεί την άποψη εκείνη της θεωρίας που θεωρεί την αμέλεια όχι μόνο ως μορφή υπαιτιότητας αλλά και ως παράνομη συμπεριφορά⁴ την άποψη δηλ. εκείνη που κατά παραλλαγή της διευρυμένης αντικειμενικής θεωρίας⁴ δέχεται ότι παρανομία υπάρχει «και όταν δεν τηρείται η επιμέλεια που μπορεί και

πρέπει να δείχνει ένας μέσος άνθρωπος για την ασφάλεια και προστασία προσώπων και αγαθών με τα οποία έρχεται σε επαφή, έστω και αν δεν υπάρχει παράβαση ειδικά προβλεπόμενου απαγορευτικού ή επιτακτικού κανόνα δικαίου»⁵.

Αντίθετα, προγενέστερη της απόφασης του Εφετείου, απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών⁶, φαίνεται να δέχεται την αμιγώς αντικειμενική θεωρία⁷, κατά την οποία παράνομη είναι η συμπεριφορά που αντίκειται σε απαγορευτικό ή επιτακτικό κανόνα δικαίου. Και τούτο διότι σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης αυτής «ο ισχυρισμός ότι αι επενεγκούσαι την ζημίαν επιβλαβείς επενέργειαι δεν υπερέβαινον το θεμιτόν όριον της ΑΚ 1003, κατ' ουσίαν αποτελεί άρνησιν του παρανόμου ως στοιχείου της αγωγής. Η μη αποτελούσα παράνομον πράξιν ή παράλειψιν εν τω πλαισίω εφαρμογής της ΑΚ 1003 πράξις, εξακολουθεί να διατηρεί τον τοιούτον χαρακτήρα της και οσάκις αντιμετωπίζεται υπό το πρίσμα εφαρμογής της ΑΚ 914. Υποχρεών ο νόμος τον κύριο του βλαπτομένου ακινήτου ν' ανέχεται επιβλαβείς επενεργείας εντός των θεμιτών ορίων της ΑΚ 1003 επιβάλλει εις τον ειρημένον και την ανοχήν των ζημιών εκ των αυτών επιβλαβών ενεργειών. Μόνον ούτως ολοκληρούται η ρύθμις της ΑΚ 1003. Η έννοια του παρανόμου της ΑΚ 914 επηρεάζεται από την ΑΚ 1003».

Το ιστορικό στην απόφαση αυτή είχε ως εξής: Η ενάγουσα ήταν μισθώτρια ακινήτου στο οποίο είχε ανεγείρει εργοστάσιο κατασκευής και εμπορίας ζυγών, πλαστίγγων και λοιπών συναφών ειδών, το οποίο ήταν καλυμμένο με πυραμοειδή στέγη από γαλβανιζέ λαμαρίνα. Το εργοστάσιο αυτό συνόρευε στη βόρειά του πλευρά με πενταόροφο εργοστάσιο της εναγομένης στο οποίο αυτή, μετά από επεξεργασία, παρασκεύαζε τυποποιημένο μαγειρικό αλάτι. Από τη λειτουργία του εργοστασίου αυτού ψήγματα αλατιού έπεφταν στη στέγη του εργοστασίου του ενάγοντος που ήταν φτιαγμένη από λαμαρίνα, όπως προαναφέρθηκε, με αποτέλεσμα την πλήρη καταστροφή της συνεπεία των, κατά τους ισχυρισμούς του ενάγοντος, παράνομων και υπαίτιων ενεργειών και παραλείψεων της εναγομένης, που αναφέρονταν στη μη λήψη από αυτή των κατάλληλων και αναγκαίων από τις περιστάσεις μέτρων.

Οι διαφορές των δύο παραπάνω αποφάσεων συνοψίζονται στα ακόλουθα:

Η μεν απόφαση του Εφετείου καταλήγει στο ότι ακόμη και αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις της ΑΚ 1003 και συνεπώς υπάρχει υποχρέωση ανοχής και αποκλεισμός της κατ' ΑΚ 1108 αρνητικής αγωγής, παρ' όλα αυτά υπάρχει δυνατότητα αποζημίωσης κατ' ΑΚ 914, εάν υπάρχει αμέλεια ως προς τη λήψη πρόσθετων, πρόσφορων μέτρων για την αποτροπή της ζημίας, διότι, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην απόφαση αυτή, γενεσιουργό αίτιο της ζημίας στην περίπτωση αυτή δεν είναι η εκπομπή των επενεργειών που προέρχονται από το βλάπτον ακίνητο, αλλά η υπαιτιότητα.

Κατά την απόφαση του Πρωτοδικείου αντίθετα όταν υπάρχει υποχρέωση ανοχής των επιβλαβών επενεργειών κατ' ΑΚ 1003, υπάρχει και υποχρέωση ανοχής των ζημιών που προέρχονται από αυτές. Η έννοια του παρανόμου της ΑΚ 914 επηρεάζεται από την ΑΚ 1003. Αν μία πράξη ή παράλειψη δεν είναι παράνομη κατά την ΑΚ 1003, δεν είναι παράνομη και κατά την ΑΚ 914 και συνεπώς δεν υπάρχει και υποχρέωση αποζημίωσης.

II. Το σύννηθες των εκπομπών κατ' ΑΚ 1003

Για μία κριτική τοποθέτηση απέναντι στις θέσεις των παραπάνω αποφάσεων είναι πρώτα απαραίτητη η ανάλυση της σχετικής με το σύννηθες των ουσιωδών εκπομπών προϋπόθεσης της ΑΚ 1003.

Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή αν οι επιβλαβείς επενέργειες είναι ουσιώδεις, αλλά συνήθεις για την περιοχή του βλάπτοντος κτήματος, ο γείτονας είναι υποχρεωμένος να τις ανεχθεί, ακόμα και αν εξαιτίας τους δυσκολεύει υπέρμετρα ή γίνεται αδύνατη η χρήση του δικού του ακινήτου⁸. Το εάν ουσιώδης επένεργεια είναι συνήθης δεν προσδιορίζεται από το νόμο και αυτό διότι αυτή εξαρτάται από τις εκάστοτε ειδικές συνθήκες, «υποκειμένη εις την, εκ της τεχνικής προόδου και γενικώτερον του επιταχυνομένου ρυθμού της ζωής, μεταβολήν προς προσαρμογήν εις τας εκάστοτε ανάγκας προς συμβίωσιν της ανελίσσομένης κοινωνίας»⁹.

Έτσι, αν ήθελε κριθεί¹⁰ ότι η εκπομπή φθορίου από το εργοστάσιο Αλουμίνας είναι συνήθης για την περιοχή του βλάπτοντος κτήματος εκπομπή, ο μελισσοκόμος στην πραγματικότητα θα αναγκασθεί να εγκαταλείψει το από 30ετίας ασκούμενο επάγγελμα στην περιοχή αυτή και ενδεχομένως να αλλάξει επάγγελμα. Μία τέτοια λύση είναι μάλλον ανεπιεικής, μπορεί όμως να μετριασθεί, εάν γίνει δεκτό, και έχει ήδη γίνει δεκτό από τη θεωρία και τη νομολογία, ότι ο γειτονικός ιδιοκτήτης υποχρεούται να ανέχεται τις συνήθεις εκπομπές μόνο εφόσον αυτές: α) δεν μπορούν να αποφευχθούν με τη λήψη μέτρων της σύγχρονης τεχνολογίας, τα οποία κατά την καλή πίστη και τον κοινωνικό και οικονομικό σκοπό του δικαιώματος ευλόγως μπορούν να αξιωθούν από τον ιδιοκτήτη του βλάπτοντος ακινήτου, της υποχρέωσης αυτής του τελευταίου θεμελιουμένης στην ΑΚ 28111 και β) δεν καταλύουν και αχρηστεύουν το δικαίωμα της ακίνητης ιδιοκτησίας, αφού με τις ΑΚ 1003 επ. καθορίζονται οι προσδιοριστικοί και όχι οι καταλυτικοί όροι του περιεχομένου της κυριότητας¹¹ αντίθετη άποψη θα οδηγούσε σε ανεπιεική λύση για τους κυρίους των βλαπτόμενων ακινήτων, σε προσβολή του πυρήνα του δικαιώματος κυριότητας, και σε απώλεια της ιδιοκτησίας χωρίς οποιαδήποτε αποζημίωση, πράγμα που είναι αντίθετο με την παρεχόμενη από το Σύνταγμα και τους σχετικούς ειδικούς νόμους προστασία της ιδιοκτησίας¹².

Δηλ. αρκεί να γίνει δεκτό, ότι η υποχρέωση του γείτονα να ανέχεται τις συνήθεις για την περιοχή εκπομπές σταματά εκεί όπου η ενόχληση μπορεί με τη λήψη καταλλήλων μέτρων (πχ τοποθέτηση σιγαστήρα, καπνοσυλλέκτη ή φθοριοσυλλεκτήρα, εγκατάσταση βιολογικού

καθαρισμού λυμάτων) είτε να αποφευχθεί, είτε να μετριασθεί σε ανεκτά όρια. Η υποχρέωση αυτή του κυρίου του βλάπτοντος ακινήτου να λάβει τα ενδεικνυόμενα μέτρα μπορεί να θεμελιωθεί αφενός στην ΑΚ 281 και αφετέρου στην κοινωνική δέσμευση της ιδιοκτησίας και ανταποκρίνεται και προς τον χαρακτηρισμό της κυριότητας ως έννομης σχέσης, από την οποία πηγάζουν όχι μόνο εξουσίες, αλλά και βάρη. Με αυτή την ερμηνεία του όρου «συνήθης» εισάγεται και στην Ελλάδα, στο ισχύον σύστημα δικαίου, αυτό που ο Γερμανός νομοθέτης ήδη από το 1960, με την τροποποίηση της παρ. 906 του Γερμανικού Αστικού Κώδικα (BGB)13, –που είχε αποτελέσει το πρότυπο για την ΑΚ 1003–, έχει θεσπίσει ρητά, δηλ. η υποχρέωση ανοχής από τον ιδιοκτήτη του γειτονικού ακινήτου μόνο εκείνων των εκπομπών που δεν μπορούν να αποφευχθούν με τη λήψη μέτρων, τα οποία μπορούν να επιβληθούν στον κύριο του βλάπτοντος ακινήτου, χωρίς να ξεπερνούν τις οικονομικές του δυνάμεις 14.

Εξάλλου σε όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες, κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα, μετά τη συνεχώς αυξανόμενη επιβάρυνση του περιβάλλοντος από την ευρεία εξάπλωση της βιομηχανίας και τη συγκέντρωση μεγάλου αριθμού εργατών στις βιομηχανικές περιοχές, η τάση είναι να κρίνεται ολοένα και με αυστηρότερα κριτήρια το επιτρεπτό των εκπομπών αυτών¹⁵. Αλλά και στην Ελλάδα μετά την εισαγωγή από το Σύνταγμα του 1975 της διάταξης του άρθρου 24 για την προστασία του περιβάλλοντος έχει προταθεί διορθωτική ή εναρμονισμένη προς το Σύνταγμα ερμηνεία της ΑΚ 1003 με βάση τα άρθρα 24 και 2 παρ.1 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία ο κύριος ακινήτου υποχρεούται να ανέχεται τις εκπομπές που προέρχονται από άλλο ακίνητο, μόνο εφόσον ο βλάπτων έχει λάβει όλα τα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος¹⁶. Με την ενσωμάτωση δε στο εθνικό μας δίκαιο των οδηγιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁷ που προσδιορίζουν τα όρια των επιτρεπτών εκπομπών σε περιπτώσεις ιδιαίτερα επιβλαβών για το περιβάλλον εκπομπών οριοθετείται και το «σύννηθες» και «σημαντικό» της ΑΚ 1003¹⁸.

Εάν, σύμφωνα με τα ανωτέρω, κατά την ερμηνεία του όρου «συνήθης» δεν συνεκτιμηθεί και το αν τηρήθηκαν όλα τα ευλόγως αξιούμενα μέτρα πρόνοιας και ασφάλειας –το βάρος απόδειξης τήρησης των οποίων φέρει ο ιδιοκτήτης του βλάπτοντος ακινήτου¹⁹–, τότε θα οδηγηθεί ο ερμηνευτής του δικαίου στο εξής περίεργο: να κάνει δεκτό, όπως στην ως άνω εφετειακή απόφαση²⁰, ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις της ΑΚ 1003 και συνεπώς αποκλείονται οι ΑΚ 1008 και 989, να μην αποκλείει όμως παράλληλα την αξίωση αποζημίωσης κατά ΑΚ 914²¹, επειδή υπάρχει η υπαιτιότητα ως προς τη μη λήψη των αναγκαίων μέτρων πρόνοιας και ασφάλειας για την αποφυγή του παράνομου αποτελέσματος.

Έτσι όμως η προστασία του κυρίου του βλαπτόμενου ακινήτου είναι ελλιπής. Θα περιορίζεται μόνο στην καταστολή, στην αποκατάσταση της επελθούσας ζημίας και δεν θα μπορεί ο κύριος του βλαπτόμενου ακινήτου να ζητήσει την παύση της προσβολής και την παράλειψη στο

μέλλον. Στο παράδειγμά μας, θα μπορούσε ο μελισσοκόμος να ζητήσει αποζημίωση για τη ζημία που υπέστη από τη θανάτωση των μελισσών όχι όμως και την παύση της προσβολής με την εγκατάσταση φθοριοσυλλεκτών.

Την παύση της προσβολής θα μπορούσε να τη ζητήσει μόνο αν γινόταν δεκτή με αναλογία δικαίου (με αναλογία δηλ. των διατάξεων ΑΚ 57 παρ.1, 58 εδ.1, 60 εδ.1 κλπ²² που προβλέπουν αξίωση άρσης της προσβολής και παράλειψης στο μέλλον) η καθιέρωση μιας γενικής αξίωσης για παράλειψη και άρση της προσβολής σε κάθε περίπτωση που προσβάλλεται ένα δικαίωμα ή υπάρχει κίνδυνος προσβολής του στο μέλλον. Σύμφωνα με την αρχή αυτή που γίνεται δεκτή από τη θεωρία και εν μέρει από τη νομολογία, όταν προσβάλλεται ένα δικαίωμα ή υπάρχει κίνδυνος προσβολής του στο μέλλον, προτού ακόμα προκύψει ζημία και χωρίς να απαιτείται υπαιτιότητα, μπορεί ο δικαιούχος να ζητήσει άρση της προσβολής και παράλειψη στο μέλλον. Όμως η εφαρμογή της γενικής αυτής αξίωσης, όταν υπάρχει άδεια της αρχής σχετικά με τη λειτουργία επιχείρησης, όχι μόνο ενδεχομένως να προσέκρουε στο θετό δίκαιο και συγκεκριμένα στην προαναφερθείσα διάταξη του άρθρου 1005, σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατόν να ζητηθούν προληπτικά μέτρα όταν οι εγκαταστάσεις από την ύπαρξη ή χρήση των οποίων προβλέπονται με βεβαιότητα παράνομες επενέργειες επιχειρούνται ύστερα από άδεια της αρχής, αλλά και θα οδηγούσε δι' άλλης οδού στη μη υποχρέωση ανοχής θεμιτών εκπομπών και στην κατ' αυτόν τον τρόπο κατάλυση της ΑΚ 1003.

Για την αποφυγή των αντιφάσεων αυτών θα πρέπει να αξιολογείται η μη λήψη των αναγκαίων μέτρων πρόνοιας και ασφάλειας όχι μόνο στο πλαίσιο της ΑΚ 914 με τη διεύρυνση της έννοιας του παρανόμου και την κρίση ότι παράνομη είναι και εκείνη η συμπεριφορά που αποκλίνει από την υποχρέωση για τήρηση μέτρων πρόνοιας και ασφάλειας²³, αλλά και στο πλαίσιο της ΑΚ 1003 κατά την ερμηνεία του όρου «συνήθης».

III. Προστασία κατά μη συνήθων εκπομπών

Από τη στιγμή που δεν είναι πλέον συνήθεις κατά τη δοθείσα ερμηνεία του όρου οι εκπομπές, τότε ο κύριος του βλαπτόμενου ακινήτου δεν υποχρεούται να τις ανέχεται και μπορεί να ασκήσει την αρνητική αγωγή (ΑΚ 1108) ή την αγωγή διατάραξης της νομής (ΑΚ 989) για παύση της διατάραξης και παράλειψή της στο μέλλον και περαιτέρω αν έχει προκληθεί υπαιτίως ζημία μπορεί να ζητήσει και αποκατάσταση της ζημίας αυτής κατ' ΑΚ 914. Και τούτο διότι αν οι εκ του βλάπτοντος ακινήτου προερχόμενες επενέργειες δεν περιορίζονται εντός των ορίων που διαγράφονται από την ΑΚ 1003 αποτελούν πράξη παράνομη και ο κύριος του βλαπτόμενου ακινήτου αφενός δεν είναι υποχρεωμένος να τις ανέχεται και αφετέρου μπορεί να ζητήσει και αποζημίωση αν συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις της ΑΚ 914.

Η λειτουργία με άδεια της αρχής δεν σημαίνει άνευ ετέρου ότι ο ιδιοκτήτης του βλάπτοντος ακινήτου έλαβε τα επιβαλλόμενα από την υποχρέωση πρόνοιας και ασφάλειας (ΑΚ 281) ως άνω μέτρα της σύγχρονης τεχνολογίας για την αποφυγή των επιβλαβών επενεργειών σε γειτονικά ακίνητα. Το ότι ο νομοθέτης αναγνωρίζει πως μπορεί να υπάρχει άδεια της αρχής και παρ' όλα αυτά να υπάρχουν επιβλαβείς επενέργειες και δυνατότητα έγερσης της αρνητικής αγωγής για παύση της προσβολής και παράλειψη στο μέλλον συνάγεται και από την ΑΚ 1005, σύμφωνα με την οποία αν εγκατάσταση, από την ύπαρξη ή χρήση της οποίας προβλέπονται παράνομες επενέργειες στο γειτονικό ακίνητο, επιχειρείται ύστερα από άδεια της αρχής που απαιτεί ο νόμος ή ύστερα από την τήρηση ειδικών όρων που τάσσει ο νόμος, άρση της εγκατάστασης μπορεί να απαιτηθεί μόνο αφότου επήλθαν πράγματι οι βλαπτικές επενέργειες από αυτήν πάνω στο ακίνητο.

IV. Προστασία σε περίπτωση πρόκλησης ζημίας από συνήθεις εκπομπές - Προτάσεις για λύση του προβλήματος

Στην περίπτωση που, έστω και αν τηρήθηκαν όλα τα μέτρα πρόνοιας και ασφάλειας, υπάρχουν εκπομπές, οι οποίες είναι θεμιτές κατ' ΑΚ 1003, προκαλούν όμως ζημία στο περιβάλλον, τίθεται το ερώτημα αν η ζημία αυτή είναι αποκαταστατέα κατ' ΑΚ 914.

Στη Γερμανία γίνεται δεκτό ότι η διάταξη του γειτονικού δικαίου (εν προκειμένω η προαναφερθείσα παρ. 906 του BGB) καθορίζει επίσης το παράνομο ή μη της επενέργειας. Αν αυτή πρέπει να είναι ανεκτή από τον άλλο (γείτονα), τότε δεν μπορεί να γίνει λόγος για αδικοπρακτική αξίωση αποζημίωσης. Για το λόγο αυτό και από λόγους επιείκειας κινούμενος ο Γερμανός νομοθέτης προβλέπει στην παρ. 906 παρ.2 εδ.β' του BGB ότι στην περίπτωση υποχρέωσης ανοχής μπορεί ο κύριος του γειτονικού ακινήτου να απαιτήσει από αυτόν που χρησιμοποιεί το βλάπτον ακίνητο εύλογο χρηματικό αντιστάθμισμα, όταν η επένεργεια από το κτήμα βλάπτει τη χρήση ή παραγωγικότητα του ακινήτου του αιτούντος πάνω από τα ανεκτά όρια.

Η αξίωση εύλογου χρηματικού αντισταθμίسمatos που προβλέπει η διάταξη αυτή παρέχεται ανεξάρτητα από υπαίτια ή μη συμπεριφορά του κυρίου του βλάπτοντος ακινήτου (αντικειμενική) και δεν σκοπεύει στην αποκατάσταση της επελθούσας ζημίας, λείπει από την αξίωση αυτή κάθε αποκαταστατικός χαρακτήρας²⁴. δίδεται απλώς ένα εύλογο χρηματικό αντιστάθμισμα από λόγους επιείκειας για εκείνον του οποίου η χρήση του ακινήτου του βλάπτεται από μία εξίσου επιτρεπτή χρήση του κυρίου του γειτονικού ακινήτου²⁵. Σε αντίθεση με τον BGB, την αποκατάσταση της ζημίας στοχεύει ο ειδικός ομοσπονδιακός νόμος για τις εκπομπές²⁶, αλλά η αξίωση αυτή κατά του κατόχου μιας επιτρεπτής εγκατάστασης προϋποθέτει ότι οι προερχόμενες από την εγκατάσταση εκπομπές δεν είναι από αυτές που είναι υποχρεωμένος να ανέχεται κανείς σύμφωνα με την παρ. 906 του BGB 27.

Φρονούμε ότι και στο δικό μας δικαιοσύνη σύστημα θα πρέπει να γίνει δεκτό ό,τι και στη Γερμανία, ότι δηλ. το παράνομο ή μη της επενέργειας για την εφαρμογή της ΑΚ 914 καθορίζεται από τη διάταξη του γειτονικού δικαίου (ΑΚ 1003), όπως γίνεται δεκτό και από την προαναφερθείσα²⁸ απόφαση 16768/1980 του Πρωτοδικείου Αθηνών. Όταν η επένεργεια πρέπει να είναι ανεκτή από τον γείτονα και δεν μπορεί να ασκηθεί η αρνητική αγωγή της ΑΚ 1108, τότε δεν μπορεί να γίνει λόγος για αδικοπρακτική αξίωση αποζημίωσης.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι η έννοια του κατ' ΑΚ 1108 παρανόμου είναι ευρύτερη από το αδικοπρακτικό παράνομο και γι' αυτό συμβαίνει μερικές φορές, τουλάχιστον θεωρητικά, η διατάραξη να είναι μεν παράνομη από την άποψη αντίθεσής της προς το προστατευόμενο περιεχόμενο της κυριότητας, όχι όμως και από τη σκοπιά της ΑΚ 914²⁹. Το αντίστροφο, δηλ. παράνομη συμπεριφορά κατ' ΑΚ 914, αλλά όχι κατ' ΑΚ 1108 δεν είναι νοητή. Εξάλλου από την ίδια την διατύπωση της ΑΚ 1108 («Δεν αποκλείεται περαιτέρω αξίωση αποζημίωσης κατά τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες»), όπως και από παρόμοια διατύπωση άλλων διατάξεων (ΑΚ 987, 989), προκύπτει ότι ο νομοθέτης θεωρεί την αγωγή αποκατάστασης της ζημίας κατ' ΑΚ 914 ως κάτι μείζον, το οποίο μπορεί να ζητηθεί επιπλέον της άρσης της προσβολής. Κρίση ότι υπάρχει μεν κατ' ΑΚ 914 παράνομη συμπεριφορά εκ του αποτελέσματος κρινόμενη, όμως αυτή πρέπει να είναι ανεκτή κατ' ΑΚ 1003 μάλλον δεν φαίνεται να συνάδει προς το πνεύμα και το σύστημα του ΑΚ.

Ακόμη και η Διεθνής Σύμβαση αστικής ευθύνης για ζημίες από δραστηριότητες επικίνδυνες για το περιβάλλον που υπογράφηκε στο Lugano στις 22.6.1993 από τη Σύνοδο Υπουργών Δικαιοσύνης με την οποία εισάγεται αντικειμενική ευθύνη του φορέα δραστηριότητας επικίνδυνης για το περιβάλλον (άρθρο 1) προβλέπει ως λόγο αποκλεισμού ή απαλλαγής από την ευθύνη την απόδειξη εκ μέρους του φορέα ότι η ζημία προήλθε από ρύπανση σε ανεκτά όρια στο πλαίσιο συνήθων τοπικών συνθηκών (άρθρο 8)³⁰.

Επειδή όμως το αίσθημα δικαίου υπαγορεύει να μην φέρει ο υποχρεούμενος να ανέχεται τις εκπομπές γείτονας όλο το βάρος της προκληθείσας σε αυτόν ζημίας και ελλείψει διάταξης *de lege lata* όμοιας με αυτή της παρ. 906 του BGB που να προβλέπει ότι στην περίπτωση υποχρέωσης ανοχής μπορεί ο κύριος ή ο κάτοχος του γειτονικού ακινήτου να απαιτήσει από αυτόν που χρησιμοποιεί το βλάπτον ακίνητο εύλογο χρηματικό αντιστάθμισμα, όταν η επένεργεια από το κτήμα βλάπτει τη χρήση ή παραγωγικότητα του ακινήτου του παθόντος πάνω από τα ανεκτά όρια, θα μπορούσε να γίνει δεκτή, με αναλογία δικαίου, η δυνατότητα παροχής εύλογης αποζημίωσης κατά τις περιστάσεις, υπό προϋποθέσεις, και στον κύριο ή στον κάτοχο του βλαπτόμενου ακινήτου.

Συγκεκριμένα, με μία σειρά διατάξεων του ΑΚ, όπως αυτές των άρθρων 286 εδ.1 ημιδ.β' (σε συνδ. με ΑΚ 285), 387, 674 (σε συνδ. με ΑΚ 672), 675 παρ. 2 και 918, παρέχεται, για λόγους επιείκειας, η δυνατότητα εύλογης αποζημίωσης κατά την κρίση του δικαστηρίου, εκείνου που

υπέστη ζημία από αυτόν που προξένησε τη ζημία, έστω και αν ο τελευταίος ενήργησε χωρίς υπαιτιότητα και ασκώντας νόμιμο δικαίωμά του. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις πρόκειται για αποζημίωση για νόμιμη ενέργεια και αποτελεί εξαίρεση στην αρχή ότι η ζημία που προκαλείται σε άλλον από την άσκηση δικαιώματος δεν αποκαθίσταται. Οι ειδικές αυτές ρυθμίσεις που προβλέπουν την αξίωση αποκατάστασης της ζημίας που προκαλείται σε άλλον από νόμιμη ενέργεια θεωρούνται ως εκδηλώσεις της ιδέας της «αποκαταστατικής δικαιοσύνης» και αποτέλεσαν τη βάση για την υποστήριξη από τη νεότερη θεωρία γενικότερης αρχής για την αποζημίωση της νόμιμα προξενούμενης ζημίας (αποζημίωση της θυσίας, *Außerfordungsanspruch*)³¹ πέραν των γνωστών καθιερωμένων κατηγοριών της συμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης³². Με βάση λοιπόν το πνεύμα και το σκοπό των ειδικών αυτών ως άνω διατάξεων που προβλέπουν τη δυνατότητα εύλογης αποζημίωσης κατά την κρίση του δικαστηρίου, και από τις οποίες βάσιμα μπορεί να συναχθεί μία γενικότερη αρχή αποζημίωσης της θυσίας, καθώς και με βάση την αρχή της καλής πίστης που διαπνέει τον ΑΚ μπορεί να αναγνωρισθεί η δυνατότητα εύλογης αποζημίωσης κατά τις περιστάσεις, υπό προϋποθέσεις, και στον κύριο ή κάτοχο του βλαπτόμενου ακινήτου, λόγω ομοιότητας με τις προβλεπόμενες από το νόμο περιστάσεις και μη ρύθμισης της περίπτωσης αυτής από το νομοθέτη. Δηλ. ο δικαστής πρέπει να διαπιστώσει εδώ την ύπαρξη κενού και να προβεί στην πλήρωσή του με αναλογία δικαίου.

Πάντως *de lege ferenda* θα έπρεπε και ο Έλληνας νομοθέτης, δεδομένων των εξελίξεων στην τεχνολογία, να προβεί στην τροποποίηση και της δικής μας ΑΚ 1003, δίνοντάς της αφενός ρητά το περιεχόμενο που ήδη η θεωρία και η νομολογία της έχουν δώσει με την ερμηνεία του όρου «συνήθης» στη διάταξη αυτή και θεσπίζοντας αφετέρου τη δυνατότητα εύλογου χρηματικού αντισταθμίسمatos κατά το πρότυπο της παρ. 906 του BGB για τον κύριο ή τον κάτοχο του βλαπτομένου ακινήτου, όταν υποχρεούται να ανέχεται τις εκπομπές.

Υποσημειώσεις

1. Για την έννοια της επιχείρησης βλ. την πρόσφατη βιβλιογραφία Κ. Χριστακάκου-Φωτιάδη, Η επικαρπία σε επιχείρηση, 1994, παρ.2, σ. 38 και τις από εκεί (σημ. 50) παραπομπές.
2. ΕλλΔνη 26, 509 επ.
3. ΕφΑθ 10668/1984 ΕλλΔνη 26, 510.
4. Για τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν σχετικά με την έννοια του παρανόμου ως στοιχείου του πραγματικού της αδικοπραξίας βλ. μεταξύ άλλων Απ. Γεωργιάδη, στον ΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, 914, αρ.15-21[^] Ι. Δεληγιάννη - Π. Κορνηλάκη, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο ΙΙΙ, 1992, παρ.346, σ.129-133[^] Μ. Σταθόπουλο, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο ΙΙ, 1983, παρ. 15 IV 3α, σ.111 επ.
5. Μ. Σταθόπουλος, ό.π., παρ.15 IV 3α ββ), σ.114.

6. ΠρΑθ 16768/1980 ΝοΒ 29, 1423 επ.

7. Για αυτήν βλ. μεταξύ άλλων Απ. Γεωργιάδη, ό.π. (σημ.4), αρ.20[^] Π.Φίλιο, Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Β' Τόμος, Β' ημίτ., β' και γ' έκδ., 1992, παρ.164Α, σ.17, 18.

8. Απ. Γεωργιάδης, Εμπράγματο Δίκαιο Ι, 1991, παρ. 31 II αρ.15.

9. ΠρΛεβ 138/1979 ΝοΒ 28, 348.

10. Και έχει κριθεί ότι και μία μόνο επιχείρηση, λόγω της έκτασης, δυναμικότητας και του μεγέθους της, αρκεί για να προσδώσει σε μία περιοχή τον ιδιάζοντα και κυρίαρχο χαρακτήρα της (βλ. Απ. Γεωργιάδη, ό.π. (σημ.8) παρ.31 II αρ.14[^] ΠρΑθ 2245/1956 ΝοΒ 4, 420[^] 11552/1963 ΕΕΝ 30, 550[^] ΠρΛεβ 138/1979 ό.π.[^] ΕφΑθ 7800/1982 ΕλλΔνη 24, 807[^] Contra ΠρΛεβ 76/1975 ΕΕΝ 42, 727).

11. ΠρΛεβ 138/1979 ό.π. (σημ. 9)[^] ΠρΑθ 16768/1980 ΝοΒ 29, 1423[^] ΕφΑθ 7800/1982 ΕλλΔνη 24, 807.

12. ΕφΑθ 7800/1982 ό.π. Πρβλ. και Γ. Καράκωστα, Περιβάλλον και Αστικό Δίκαιο, 1986, σ. 83, 84.

13. Για τους λόγους που οδήγησαν στην τροποποίηση αυτή βλ. Soergel/Siebert, Sachenrecht, 1968, σ.180 επ.

14. Έτσι και Γ. Καράκωστας, ό.π. (σημ.12), σ.80.

15. Βλ. σχετικά Α. Μαστρογαμβράκη, Τινά περί νομικής προστασίας του περιβάλλοντος, ΝοΒ 23, 1209 επ.

16. Γ. Καράκωστας, Πηγές αυξημένης ρυπάνσεως του ζωτικού χώρου και η αντιμετώπισή τους από το ιδιωτικό δίκαιο, ΝοΒ 31, 1316.

17. Ενδεικτικά αναφέρουμε την Οδηγία 87/217/ΕΟΚ για τον καθορισμό μέτρων και μεθόδων για την πρόληψη και μείωση της ρύπανσης του περιβάλλοντος από εκπομπές αμιάντου, που ενσωματώθηκε στην Υ.Α. 8243/1113/1991 (ΦΕΚ Β' 138), την Οδηγία 88/609/ΕΟΚ για τον καθορισμό μέτρων και όρων για τον περιορισμό της ατμοσφαιρικής ρύπανσης που προέρχεται από μεγάλες εγκαταστάσεις καύσης, που ενσωματώθηκε στην Υ.Α. 58751/2370/1993 (ΦΕΚ Β' 264), τις Οδηγίες 76/464/ΕΟΚ, 82/176/ΕΟΚ, 83/513/ΕΟΚ, 84/156/ ΕΟΚ, 84/491/ΕΟΚ, 86/208/ΕΟΚ, 88/34/ΕΟΚ για τα μέτρα και περιορισμούς για την προστασία του υδάτινου περιβάλλοντος και ειδικότερα τον καθορισμό οριακών τιμών των επικίνδυνων ουσιών στα υγρά απόβλητα που ενσωματώθηκαν στην Υ.Α. 18186/271/1988 (ΦΕΚ Β' 126) και στην Υ.Α. 55648/2210/1991 (ΦΕΚ Β' 323) κ.ο.κ.

18. Για τις επιπτώσεις των κοινοτικών οδηγιών στο δίκαιο του ΑΚ γενικά βλ. Μ. Σταθόπουλο, σε Μ. Σταθόπουλου, Α. Χιωτέλη, Μ. Αυγουστιανάκη, Κοινοτικό Αστικό Δίκαιο Ι, 1995, παρ 1, σ. 1-28.

19. Εφόσον εναγόμενος στην κατ'αυτού αρνητική αγωγή θα καταδικαστεί σε άρση της προσβολής και παράλειψη στο μέλλον αν δεν αποδείξει στο πλαίσιο της ΑΚ 1003 το «σύνηθες» των εκπομπών που σημαίνει πλην των άλλων ότι τήρησε και όλα τα ευλόγως αξιούμενα μέτρα πρόνοιας και ασφάλειας. Για το βάρος απόδειξης στο πλαίσιο της ΑΚ 1003 βλ. Απ. Γεωργιάδη, ό.π. (σημ.8), παρ.31 IV αρ.23, σ. 297 και τις από εκεί παραπομπές.

20. Βλ. παραπ. υπό Ι.

21. Για τη διάκριση μεταξύ της αξίωσης άρσης της προσβολής κατ' ΑΚ 1108 και της αξίωσης αποζημίωσης κατ' ΑΚ 914 σε περίπτωση προσβολής της κυριότητας βλ. Κλ. Ρούσσο, Η αρνητική αγωγή μεταξύ rei vindicatio και αποζημιώσεως, ΝοΒ 35, 1122 επ. = Αφιέρωμα στον Α.Γαζή, 593 επ.

22. Βλ. Γ. Καράκωστα, ό.π. (σημ.12), σ.136, 137 και ιδιαίτερα σημ.58.

23. Για τη διεύρυνση της έννοιας του παρανόμου βλ. μεταξύ άλλων κυρίως Ι. Δεληγιάννη, Παρατηρήσεις υπό την ΑΠ 640/1955, ΕΕΝ 23, 154 επ. καθώς και Απ. Γεωργιάδη, ό.π. (σημ.4), αρ.21^Α Μ. Σταθόπουλο, ό.π. (σημ.5).

24. Soergel-Baur, 12η έκδ., 1989, παρ. 906 αρ. 8.

25. Soergel-Baur, παρ. 906 αρ. 99.

26. BImSchG παρ. 14.

27. Soergel-Baur, παρ.906 αρ. 6.

28. Βλ. παραπ. υπό Ι.

29. Ετσι Κλ. Ρούσσος, ΝοΒ 35, σ.1127 = Αφιέρωμα στον Α. Γαζή, σ. 601, 602.

30. Βλ. σχετικά Γ. Καράκωστα, Σύμβαση αστικής ευθύνης για ζημίες από δραστηριότητες επικίνδυνες για το περιβάλλον, ΝοΒ 42, 156 επ.

31. Ι. Σπυριδάκης, Γενικές Αρχές, 1985, αριθ. 61δ, σ.122 και 72, σ.172.

32. Ι. Σπυριδάκης - Ε. Περράκης, ΑΚ, υπό το άρθρο 286, αρ.1.

Σχόλια / Παρατηρήσεις

Γράψτε εδώ τα σχόλια και τις παρατηρήσεις σας για το συγκεκριμένο άρθρο

Αποστολή